

ПОНЯТТЯ «АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ ПОТРЕБ» У ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розглянуто різні визначення поняття «аналіз навчальних потреб» (АНП) у зарубіжній науково-педагогічній літературі, зокрема висвітлено досвід теоретичних досліджень із згаданої проблематики у США. Визначено роль АНП у процесі підготовки фахівців іноземних мов за професійним спрямуванням, як ключову при формулюванні цілей та завдань навчальної програми викладачем, та основним фактором, що впливає на успішну реалізацію цих цілей під час навчального процесу. Зокрема, розглянуто різні підходи щодо вивчення та ролі АНП з урахуванням ретроспективно-еволюційного аспекту розвитку, дано характеристику аналізу об'єктивних та суб'єктивних потреб, аналізу мовних засобів та навчального середовища. Окреслено основні методи здійснення АНП (опитування, анкетування, зворотній зв'язок, спостереження, структурні інтерв'ю, «кейс стаді» тощо) та виділено основні умови, за яких може відбуватися ефективна процедура проведення АНП. Розкрито перспективи застосування АНП як компоненту навчальної програми з підготовки викладачів іноземних мов за професійним спрямуванням.

Ключові слова: аналіз суб'єктивних та об'єктивних навчальних потреб, фахово-орієнтована іноземна мова, аналіз навчальних та мовних засобів, Болонський процес, ринок праці, аналіз мовного середовища, методи впровадження АНП, опитування, анкетування, «кейс стаді», робоча практика, підготовка фахівців іноземних мов професійного спрямування.

Підготовка фахівців іноземних мов професійного спрямування є очевидною необхідністю, яку диктують сучасні реалії нашого життя, особливо в контексті Болонського процесу та реформування системи вищої школи. Викладачі-професіонали іноземних мов можуть бути тією підготовчою ланкою між майбутніми працівниками та потенційними працедавцями (не тільки на внутрішньому, але й на міжнародному ринку праці), які допоможуть першим здобути досвід за кордоном, використовуючи знання фаху та професійно-орієнтованої іноземної мови. Поняття підготовки фахівців іноземної мов професійного спрямування включає комплекс компонентів, серед яких – аналіз навчальних потреб студента, що лежить в основі організації вивчення фахово-орієнтованої мови.

Передумовою успішного навчального процесу є укладення навчальної програми, яка має виявляти очікування та потреби студента у вивченні фахово-орієнтованої мови, задовільняти потреби ринку праці та відповідати вимогам міністерства освіти і науки. Сьогодні реалії вищої школи виключають актуальні потреби студента та вимоги сучасного ринку праці зі складових навчального процесу. Оскільки ринок має тенденцію до розвитку та зміни, навчальні програми вимагають постійного корегування. Ці та низка інших проблем і зумовлює **актуальність** нашого дослідження. Адже навчальні потреби у вищій школі визначає міністерство освіти і науки України, базуючись на педагогічному досвіді та практиці минулих десятиліть. В меншій мірі міністерство враховує потреби, очікування студентів чи зміни на ринку праці, що вимагає постійного оновлення навчальних програм, для того щоб відповідати вимогам сучасного європейського і світового освітнього простору. До прикладу, за кордоном університети є ще й дослідницькими центрами, завдяки яким здійснюються нові відкриття у різних галузях. Більш того, сучасні університети є тими освітніми закладами, які миттєво реагують на зміни та потреби у різних сферах, готуючи висококваліфікованих фахівців.

У зв'язку із цим, **метою** даної статті є визначення поняття аналізу навчальних потреб та обґрунтування необхідності його проведення. У статті буде також розглянуто історію та еволюцію аналізу навчальних потреб, методи та підходи до нього. Відповідно до мети, ми ставимо перед собою такі завдання:

- 1) дати характеристику аналізу навчальних потреб як компоненту фахової підготовки викладачів іноземної мови професійного спрямування (ІМПС);
- 2) описати еволюцію аналізу навчальних потреб;
- 3) описати та визначити основні методи аналізу та вимоги до процесу його проведення;
- 4) визначити шляхи застосування АНП в українських реаліях вищої школи при підготовці фахівців ІМПС.

Важливість визначення навчальних потреб студента та їх пріоритизація досліджується у працях таких зарубіжних вчених як Мунбі, Хатчінсона і Вотерса, Джонс, Джордана, Веста, Дадлі-Еванс та інших.

За визначенням Мак Кілліпа [1, 7] аналіз потреб – це «інструмент для прийняття рішень у сфері послуг та освіти». Важко не погодитися із таким досить широким трактуванням поняття, адже для того, щоб пропонувати послуги, потрібно визначити потреби, якщо такі є. Д. Нуан [3, 57], досліджуючи розробки навчальних програм, визначає АНП як такий, «що включає широкий спектр методик для збору та аналізу інформації про студента та про мову». На думку Р.Ріхтеріха уся складність у визначенні аналізу мовних потреб полягає в тому, «що він ніколи не мав чіткого визначення і в кращому випадку залишається двозначним». Р. Вест [2], до прикладу, розглядає еволюцію аналізу навчальних потреб на протязі 1970 - 90х років та виділяє такі основні напрямки АНП:

- 1) аналіз об'єктивних потреб (target situation needs analysis);
- 2) аналіз суб'єктивних потреб (deficiency analysis);
- 3) аналіз мовних засобів (strategy analysis);
- 4) аналіз навчального середовища (means analysis).

Вперше термін «аналіз навчальних потреб» було запропоновано М. Вестом, який навчав індійців англійської мови. Під аналізом навчальних потреб він розумів відповідь на два фундаментальні запитання, а саме: для **чого** і **як** потрібно вивчати іноземну мову. З часом цей термін пішов у небуття, але із виникненням потреби у навчанні іноземним мовам за професійним спрямуванням (далі ІМПС) поняття ввійшло у педагогічну термінологію та стало ключовим орієнтиром в укладанні навчальних програм, відборі навчальних засобів і матеріалів, визначенні методичних підходів. Проте розуміння навчальних потреб зводилося лише до необхідності вправляти такі аспекти вивчення іноземної мови, як письмо, усне мовлення, читання та слухання чи аудіювання. Натомість, дослідники У.Стюарт та Е. Лі аналізували навчальні потреби, опираючись на та пріоритизуючи **ситуації/завдання**, яких вимагали ті чи інші види діяльності студента. Такий аналіз згодом дістав назву target-situation needs analysis, надалі **аналіз об'єктивних потреб студента**, основоположником якого був Дж.Мунбі. В його основі лежить твердження, що мовні потреби у конкретній ситуації визначаються методом спостереження, анкетування та аналізування уже існуючих потреб. Ці потреби іншими словами називаються «необхідними» або «об'єктивними», адже вони вказують на кінцеву мету вивчення мови студентом. Аналіз об'єктивних потреб може застосовуватися на різних рівнях деталізації потреб для :

- а)** визначення пріоритетів щодо мови – англійська, німецька, іспанська і т.д.;
- б)** визначення пріоритетів щодо акценту на певні мовні навички – читання, усне мовлення, письмо і т.д.;
- в)** визначення пріоритетів щодо цілей та завдань ІМПС ситуацій – ведення нарад, слухання лекцій, ведення ділових розмов по телефону і т.д.

Аналіз суб'єктивних потреб, на відміну від попереднього виду аналізу, не бере до уваги сучасних мовних потреб студента, а ставить за мету визначення відправної точки і кінцевої мети навчання. Ці потреби називаються «недоліками» або «суб'єктивними потребами», тому що вони покликані оцінити прогалину між теперішніми потребами та кінцевими цілями.

Аналіз мовних засобів. Маючи відправну та кінцеву точки призначення, необхідно зібрати інформацію про оптимальні засоби – методи та підходи до навчання та викладання.

Отже, метою такого аналізу є визначення оптимальних стилів навчання студентів та застосування відповідних методів викладання.

Аналіз навчального середовища допомагає визначити основні обмеження та можливості при впровадженні курсу ІМПС шляхом аналізу навчального середовища, де викладатиметься курс і може охоплювати такі основні 4 сфери:

а) навчальне середовище/культура – які засоби можна/не можна чи бажано/не бажано використовувати у певному навчальному середовищі/культурі;

б) викладацький професіоналізм – що можливо і неможливо зробити, враховуючи кількість та професійний рівень викладацького персоналу;

в) профіль навчального закладу – що можливо і неможливо зробити, беручи до уваги місце, яке займає ІМПС по пріоритетності у даному навчальному закладі, сітку годин, алокацію ресурсів і т.д.;

г) освітнє управління – оцінка вартості необхідних засобів/інновацій для впровадження ефективної програми ІМПС.

Отже, чотири основних підходи до аналізу навчальних потреб можуть розглядатися як такі, що доповнюють один одного та функціонують на різних інституційних рівнях. Р.Вест [2, 72] до цього списку додає ще так звані мовні аудиту, які охоплюють усі рівні аналізу навчальних потреб і визначають:

- пріоритетність іноземних мов та навичок, потрібних для вивчення цих мов;
- поточні прогалини у володінні мовою (наприклад, рівень володіння мовою випускниками шкіл та вимоги до рівня володіння ІМПС в університетських програмах);
- оцінку сучасних методів викладання та альтернативних методик, які можуть застосовуватися у даному середовищі;
- оцінку можливостей ефективного застосування курсу ІМПС та необхідних ресурсів.

Усі згадані типи аналізу навчальних потреб та їх еволюцію подані Р.Вестом [2, 70] у таблиці 1:

Таблиця 1

Поетапний розвиток АНП

Часовий проміжок	Фокус	Типи аналізу	Автори
Ранні 1970-ті	ІМПС	Аналіз об'єктивних потреб	Ріхтеріх, 1971, 1975 Стюарт і Лі, 1972/1985
Пізні 1970-ті	ІМПС	Аналіз об'єктивних потреб	Джордан і Маккей, 1973 Маккей, 1978
1980-ті	ІМПС та ІМЗС	Аналіз об'єктивних потреб Аналіз суб'єктивних потреб Аналіз навчального середовища Аналіз мовних та навчальних засобів Мовні аудиту	Тарон і Юл, 1989 Олрайт, 1977/1982 Холідей і Кук, 1982 Пілбім, 1979
Ранні 1990-ті	ІМПС	Інтегрований/комп'ютеризований аналіз	Джоунс, 1991 і Нельсон, 1994

Більш сучасний та всеохоплюючий підхід до АНП запропоновано Т.Дадлі-Еванс та А.Джонс [5, 125], який коротко зводиться до наступних чинників, важливих при АНП:

- навчальне середовище – покликане зібрати інформацію про середовище, де буде проходити курс ІМПС (аналіз навчального середовища);
- персональна інформація про студента – фактори, які можуть впливати на спосіб чи стиль навчання (аналіз суб'єктивних потреб);

- професійна інформація про студента – методичні завдання, вправи та інші види діяльності, які будуть використовуватися студентами (аналіз об'єктивних потреб);
- лінгвінформація про студента – мовні навички, якими володіють студенти на даний момент;
- потреби/прогалини в знаннях – розрив між теперішньою мовною ситуацією та професійною інформацією про студента;
- очікування/ вимоги студента до курсу (короткотермінові потреби).

Для реалізації тих чи інших підходів необхідно визначити методи, які або комбінація яких буде основою для проведення ефективного АНП. Методи аналізу навчальних потреб розвивалися впродовж історії їх застосування та удосконалювалися, стаючи більш точними та процесуальними. Серед основних Р.Вест [2, 73] виділяє:

1. Тестування на визначення рівня володіння іноземною мовою.
2. Вступний тест.
3. Само тестування/самовизначення мовного рівня студентом.
4. Спостереження навчального процесу викладачем.
5. Опитування.
6. Структурні інтерв'ю.
7. Щоденники студентів.
8. Кейс стаді (case study).
9. Кінцева оцінка та зворотній зв'язок (feedback).
10. Попереднє дослідження.

Ми вважаємо, що для отримання повної та точної картини у процесі проведення АНП краще застосовувати декілька методів. Наприклад, попереднє дослідження може вказати на проблеми, які можуть виникнути в курсі ІМПС, а тоді використання опитувань та структурних інтерв'ю допоможе виявити об'єктивні потреби, недоліки та визначити необхідні стилі навчання. Також важливим є застосування тих методів, які враховують варіативність потреб. Наприклад, на початку курсу і викладачі і студенти можуть мати чітко визначені потреби та цілі, але впродовж курсу так як одні потреби будуть задовольнятися і зникати, рівно ж і нові потреби будуть формуватися та виявлятися. Ось чому для реалізації ефективного курсу ІМПС виникає потреба у постійній реєвалюації.

А. Джонс та Д. Прайс-Мачадо [4] теж погоджуються із думкою Р. Веста про те, що реєвалюація навчальних потреб протягом курсу та швидке реагування на них становить вагомую частку його успіху. На нашу думку, вони детальніше та повніше розглядають методи оцінки навчальних потреб, беручи до уваги можливі вимоги/потреби інвесторів, цільову групу та середовище, в якому працюватимуть чи навчатимуться студенти. Серед найголовніших методів аналізу вчені виділяють:

1. Опитування та анкетування – метою такого методу є визначення очікувань студентів щодо курсу.
2. Інтерв'ю експертів, студентів, інвесторів – такі методи є особливо корисними при визначенні цільових мовних та мовленнєвих навичок, які будуть необхідні у професійному середовищі.
3. Спостереження, робоча практика, аналіз – такі підходи можуть мати місце як в робочому середовищі так і в навчальному. Досліджуючи мовний, культурний та практичний досвід викладач має змогу зробити якнайповніший аналіз потреб.
4. Опитування студентів для визначення оптимального для них стилю навчання.
5. Форми організації навчального процесу (робота в групах, великих колективах, індивідуально) теж визначають навчальні потреби.
6. Оцінка курсу (зворотній зв'язок) студентами – такий збір інформації дозволяє покращити курс в майбутньому, враховуючи недоліки попередніх програм.

Визначивши навчальні потреби, викладач може сформулювати цілі та завдання програми, застосовувати ту методику викладання, яка допоможе успішній реалізації цілей та завдань. З іншого боку, процедура проведення АНП вимагає врахування певних необхідних умов, найважливішими серед яких є [2, 73]:

1. Прозорість – важливий елемент від якого залежить взаємна довіра між студентами, інвесторами та викладачами (часто є можливістю для зацікавленої сторони чіткіше формулювати вимоги).
2. Повторюваність на протязі курсу – важливо пам'ятати про постійну переоцінку потреб для того, щоб швидше реагувати на їх модифікацію.
3. Релевантність до реальної ринкової ситуації – категорії потреб мають базуватися радше на цільовій ситуації ніж на лінгвістичних потребах.
4. Навчальні потреби студента мають лягти в основу для визначення методики викладання та стилю навчання студентів.

Висновки. Різноманітні підходи до аналізу навчальних потреб і відсутність єдиного правильного рішення ще раз демонструють комплексність проблеми. На сьогоднішній день не існує підходу, який став би надійним індикатором того, що потрібно для ефективного вивчення іноземних мов за професійним спрямуванням. Серед дослідників цієї проблеми є розуміння того, що вищезгадані методи АНП можуть бути взаємодоповнюючими, як пазли, що складають одну цілісну картину. Беручи до уваги факт, що навчальні потреби студента лежать в основі будь-якого навчального процесу вивчення іноземних мов, ми можемо стверджувати, що застосування АНП не повинно обмежуватися лише іноземними мовами професійного спрямування, але й використовуватися у вивченні іноземної мови загального вжитку. Перспективи подальших досліджень АНП охоплюють сферу підготовки викладачів іноземних мов у мовних вузах, а саме впровадження АНП, як обов'язкового компоненту, інтегрованого у навчальну програму з підготовки викладачів іноземних мов за професійним спрямуванням з виокремленням в самостійний лекційний курс та визначення шляхів впровадження АНП у курсі педагогічної практики майбутніх фахівців іноземної мови.

Список літератури:

1. **Mc Killip, J.** Needs Analysis: Tools for the Human Services and Education/ James Mc Killip. – Beverly Hills: Sage Publications, Inc., 1987. – 143p.
2. **West, R.** Needs Analysis: State of the Art/ R.Howard, G.Brown// Teacher Education for LSP/ Richard West. – Frankfurt Lodge: Multilingual Matters Ltd., 1997. – P.68-78.
3. **Nunan, D.** Syllabus Design/ M.Celce-Murcia// Teaching English as a Second or Foreign Language/ David Nunan. – Boston: Heinle & Heinle/Thompson Learning, 2001. – P. 55-65.
4. **Johns, M. A., Price-Machado, D.** English for Specific Purposes: Tailoring Courses to Student Needs – and to the Outside World/ Celce-Murcia, M. // Teaching English as a Second or Foreign Language/ Ann M. Johns, Donna Price-Machado. – Boston: Heinle & Heinle/Thompson Learning, 2001. – P. 43-53.
5. **Johns, M.A., Dudley-Evans, T.** English for Specific Purposes: International in Scope, Specific in Purpose/ Sandra Silberstein//State of the Art TESOL Essays Celebrating 25 years of the Discipline/ Ann M. Johns and Tony Dudley-Evans. – TESOL:Alexandria, VA, 1993. – P.115-132.

CONCEPT OF “ANALYSIS OF EDUCATIONAL NEEDS” IN FOREIGN SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL LITERATURE

The article deals with different definitions of concept of “analysis of educational needs” (AEN) in foreign scientific and pedagogical literature, highlights experience of theoretical researches in the USA. Role of the AEN is the process of study a foreign language for specific purposes is defined as the key one while forming aims and tasks of curriculum, and the main factor which has influence on successful accomplishment of the aims during study process. Different approaches to study of the AEN’s role taking into account retrospective and evolutionary aspects of development are viewed, analysis of objective and subjective study needs, and analysis of language means and study environment are characterized. New methods of the AEN implementation (questionnaire, survey, feedback, observation, structure interviews, case studies) are outlined and main conditions under which effective AEN can be fulfilled are distinguished. Prospects of application AEN as a component of curriculum for training teachers of foreign languages for specific purposes are shown.

Key words: analysis of objective and subjective study needs, foreign language for specific purposes, analysis of language and study means, Bologna, labour-market, analysis of language environment, methods of AEN implementation, questionnaire, survey, case studies, practice, training teachers of foreign languages for specific purposes.

M.M. Kokor

ПОНЯТИЕ «АНАЛИЗ УЧЕБНЫХ ПОТРЕБНОСТЕЙ» В ЗАРУБЕЖНОЙ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В статье рассматриваются разные определения понятия «анализ учебных потребностей» (АУП) в зарубежной научно-педагогической литературе, показано опыт теоретических исследований по данной проблематике в США. Определено роль АУП в процессе подготовки профессионалов по иностранным языкам за профессиональным направлением, как главную при формировании целей и заданий учебной программы преподавателем, и основным фактором, который действует на успешную реализацию этих целей во время учебного процесса. Рассматриваются разные подходы к изучению и роли АУП с учетом ретроспективно-эволюционного аспекта развития, дано характеристику анализу объективных та субъективных потребностей, анализу языковых средств и учебной среды. Определены основные методы осуществления АУП (опрос, анкетирование, обратная связь, наблюдение, структурные интервью, «кейс стади») та выделено основные условия, при которых может происходить эффективная процедура проведения АУП. Раскрыто перспективы применения АУП как компонента учебной программы с подготовки преподавателей иностранного языка за профессиональным направлением.

Ключевые слова: анализ субъективных и объективных учебных потребностей, профессионально ориентированный иностранный язык, анализ учебных и языковых средств, Болонский процесс, рынок труда, анализ языковой среды, методы внедрения АУП, опрос, анкетирование, «кейс стади», рабочая практика.

